

Протокол розширеної наради
«Підсумки роботи Оперативного штабу за 10 місяців війни. Збитки водним
ресурсам та природно-заповідному фонду»

Учасники наради – Члени Оперативного з штабу та запрошені особи

Керівник Оперативного штабу – т.в.о. Голови Держекоінспекції	Ігор ЗУБОВИЧ (нараду проводив Дмитро ЗАРУБА)
Головний координатор Оперативного штабу – Заступник голови Комітету ВРУ з питань екологічної політики та природокористування	Олена КРИВОРУЧКІНА
Координатор Оперативного штабу – Голова підкомітету Комітету ВРУ з питань транспорту та інфраструктури	Юрій КОРЯВЧЕНКОВ
Керівник Робочої групи експертів при Оперативному штабі – Начальник відділу методичного забезпечення державного екологічного нагляду	Олексій ОБРІЗАН
Координатор Робочої групи експертів при Оперативному штабі – професор Інституту радіоекології «Фукусіма» (Японія)	Марк ЖЕЛЕЗНЯК
Керівник підгрупи по розробці методики по атмосферному повітрю Старший науковий керівник	Михайло САВЕНЕЦЬ
Від РНБО Керівник служби з питань економічної безпеки апарату	Максим ШОЙКО
Від Офісу Генерального прокурора	
Заступник керівника Спеціалізованої екологічної прокуратури	Вікторія ЛІТВІНОВА
Радник Генерального прокурора	Максим ПОПОВ
Від Міністерства оборони України	
Управління екологічної безпеки та протимінної діяльності	Сергій ГУЩИН
Від Держекоінспекції	
Перший заступник Голови Державної екологічної інспекції України	Дмитро ЗАРУБА
Директор департаменту	Максим ЖЕЛЕЗНЯК
Керівники територіальних підрозділів Держекоінспекції	
Від комітетів Верховної Ради України	
Помічник-консультант народного депутата України Криворучкіної О.В., Комітет з питань екологічної політики та природокористування	Андрій МОРОЗ
Помічник-консультант народного депутата України Корявченкова Ю.В., Комітет з питань транспорту та інфраструктури	Ігор ЖДАНЮК
Від громадськості	
Професійна асоціація екологів України Керівник	Людмила ЦИГАНОК
Громадська рада при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України Голова ради	Світлана БЕРЗІНА
Запрошені	

Від Українського наукового центру екології моря Директор	Віктор КОМОРИН
Від Інституту зоології ім. І. Шмальгаузена НАН України Провідний науковий співробітник	Павло ГОЛЬДІН
Організація по безпеці та співпраці в Європі (ОБСЕ) Національний спеціаліст проектів Координатора проектів ОБСЕ	Людмила ПІДВАЛЬНА
Від Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів Департамент природно-заповідного фонду	Інна ГЕРЯ
Від Державного підприємства «Біологічні ресурси України» Головний природознавець	Надія БАТЮК
Від Національного природного парку «Гетьманський» Директор	Олександр КВАРТА

ВИСТУПИЛИ:

Дмитро ЗАРУБА:

- Проінформував, що до реєстру збитків екологічної шкоди, які веде Оперативний штаб при Держекоінспекції, внесено на дату проведення наради 1042 випадки, щодо заподіяння екологічної шкоди довкіллю внаслідок збройної агресії. Відібрано 854 проби ґрунтів, 1138 проб води. На підставі діючих методик по розрахунку збитків розраховано екологічних збитків на загальну суму 1 542 267 мільйонів гривень, які є лише частиною екологічної шкоди заподіяної довкіллю, яка вже зафіксована Оперативним штабом при Держекоінспекції. Розміри екологічних збитків будуть лише зростати як через значні окуповані території України, так і через складність доступу до вже звільнених територій, які були під окупацією.
- Проінформував про продовження роботи Робочої групи експертів, які займаються розробкою методик, що мають враховувати міжнародні принципи та підходи в оцінці екологічних збитків

Олена КРИВОРУЧКІНА:

- Висловила подяку експертам Робочої групи експертів Оперативного штабу, зауважила, що незважаючи на те, що розробка методик не відноситься до повноважень Держекоінспекції, оскільки стосується діяльності з формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, Держекоінспекція та Оперативний штаб прийняли цей виклик та належна підготовка методик буде забезпечена
- Звернула увагу, що завдяки завершенню роботи юристів-міжнародників Робочої групи експертів Оперативного штабу при Держекоінспекції, були здійснені кроки по зменшенню ризику неотримання/недоотримання репарацій за заподіяну екологічну шкоду, які були присутні у попередніх міжнародних збройних конфліктах:
  - Проблема відсутності незалежної фіксації та верифікації екологічних збитків - через прийняття Верховною Радою України Постанови №2594 від 20.09.2022 р.
  - Проблема необґрунтованості методик та порядку розрахунку вирішується через підготовку методик з оцінки екологічної шкоди з урахуванням міжнародних принципів та підходів оцінки
- Проінформувала присутніх про попередні домовленості щодо готовності Організацією ЄС по імплементації та посиленню довкіллевого законодавства (IMPEL) прийняти у члени Державну екологічну інспекцію України, у зв'язку з чим доцільно направити таке звернення якнайшвидше без встановлення плати (членського внеску) за набуття членства
- Запропонувала керівникам підгруп Робочої групи експертів Оперативного штабу та керівникам підгруп Держекоінспекції відповідальним за проведення розрахунків з оцінки екологічних збитків долучитися до проведення семінару, який планується організувати в кінці січня 2023 року за участю Програми ООН з навколишнього природного середовища (UNEP), Організації з економічної співпраці та розвитку (OECD)

та Європейської економічної комісії ООН щодо єдиних стандартів та принципів оцінки (UNECE)

- Звернула увагу на необхідність верифікації інформації, яка заявляється державними органами і установами, яка становить значний публічний інтерес, зокрема, щодо кількості та причин загиблих дельфінів у Чорному морі
- Акцентувала увагу на необхідності приділення окремої уваги до екологічної шкоди заподіяної об'єктам Смарагдової мережі, оскільки українська Смарагдова мережа є частиною європейської мережі та регулюється вимогами Бернської конвенції
- Запропонувала активізувати діяльність органів, що входять до складу Оперативного штабу при Держекоінспекції в частині залучення більшої кількості незалежних ЗМІ та кінокомпаній для підготовки фото- та відеоматеріалів про поточну екологічну ситуацію, що викликана збройною агресією росії

Людмила ПІДВАЛЬНА

- Повідомила про відновлення роботи ОБСЄ в Україні, зокрема в частині екологічної шкоди, яка заподіюється внаслідок збройної агресії росії:
  - В напрямку моніторингу екологічної шкоди та екологічних злочинів
  - Допомога в розробці методик по оцінці екологічних збитків
  - Розробка стратегії з відновлення
- Проінформувала, що ОБСЄ готова прийняти активну участь у залученні міжнародної експертизи у питанні розробки методик з оцінки екологічної шкоди

Вікторія ЛІТВІНОВА

- Проінформувала про необхідність розмежування екологічних збитків від подій, що являються воєнними злочинами, навіть, якщо за їх наслідками заподіяно екологічну шкоду як складову такого злочину, саме це є підставою у різниці кількості кримінальних проваджень відкритими за статтями КК України про військові злочини з кількістю випадків екологічної шкоди, які є зафіксованими Оперативним штабом при Держекоінспекції
- Спеціалізована екологічна прокуратура Офісу генерального прокурора має налагоджений механізм взаємодії з Держекоінспекцією, зокрема: здійснюється залучення екологічних інспекторів як спеціалістів до проведення оглядів, відбору проб, проведення лабораторних досліджень на базі лабораторій Держекоінспекції, при цьому, виконуючи вимоги КПК України, здійснюється також замовлення судових експертиз
- Підтвердила необхідність підготовки методик з оцінки екологічних збитків з урахуванням міжнародних принципів та підходів, з метою подальшого використання у будь-яких судових інстанціях
- Звернула увагу, що питання незалежної фіксації є надзвичайно важливим для можливості використання у міжнародних судових органах всіх зібраних і тих, що будуть зібрані, матеріалів та інформації по заподіяній шкоді, і по цій причині Спеціалізованій екологічній прокуратурі потрібен реально працюючий інструмент незалежної та об'єктивної фіксації

- Проінформувала, що застосування мораторію на проведення перевірок, закриття багатьох державних реєстрів справляє негативний ефект на виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, які не є пов'язаними зі збройною агресією

Максим ПОПОВ:

- Проінформував присутніх, що у фокусі воєнних злочинів, які пов'язані зі шкодою довкіллю, є 3 базові критерії, які дозволяють говорити про те, що вчинено воєнний злочин (екоцид):
  - Довготривалість шкоди та її впливу
  - Масштабність шкоди
  - Серйозність шкоди
- Відзначив важливість документування шкоди на територіях, які мають міжнародний охоронюваний статус, зокрема, території Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, особливо з огляду на прийняту 14.11.2022 р. Резолюцію членів Рамсарської конвенції, в якій констатували факт знищення водно-болотних угідь міжнародного значення
- Звернув увагу на необхідність комунікації з Секретаріатом Рамсарської та Бернської конвенцій щодо інформування їх про поточний стан та екологічну шкоду, заподіяну внаслідок збройної агресії відповідним охоронюваним територіям

Марк ЖЕЛЕЗНЯК:

- Проінформував присутніх про діяльність підгруп Робочої групи експертів Оперативного штабу при Держекоінспекції
- Провів короткий порівняльний аналіз діючої методики з оцінки збитків внаслідок забруднення атмосферного повітря з проектом методики по оцінці збитків внаслідок забруднення атмосферного повітря, який розробляється Робочою групою експертів Оперативного штабу при Держекоінспекції
- Проінформував присутніх про те, що наукові спостереження проведені експертами, показали, що за 10 місяців війни основними джерелами викидів забруднюючих речовин стали пожежі у природних екосистемах внаслідок військових дій. Принципи проекту методики, який розробляється Робочою групою експертів Оперативного штабу при Держекоінспекції передбачають можливість таких обрахунків, так само як і проведення обрахунків залежно від речовин, які горіли
- Проект методики з оцінки збитків атмосферному повітрю, який розробляється Робочою групою експертів Оперативного штабу при Держекоінспекції також передбачає окрему методологію оцінки збитків для парникових газів, адже категорично неможна використовувати однакову методику обрахунку збитків для всіх речовин (як це визначає тимчасова діюча на даний момент методика), адже світова практика передбачає різні підходи до оцінки шкоди внаслідок викидів «довгоживучих» парникових газів від оцінки відносно «короткоживучих» забруднюючих речовин, це лише один з критеріїв співставлення проекту методики до світової практики

Віктор КОМОРИН

- Проінформував про практичну неможливість комплексного дослідження екологічної шкоди морським ресурсам та вивчення впливу збройної агресії на морські ресурси, за виключенням інструментів супутникового спостереження та окремих проб, які відбираються на Одеському узбережжі Чорного моря, можливість відбору проб на узбережжі Азовського моря відсутня
- Повідомив, що очолювана ним підгрупа по оцінці морського впливу Робочої групи експертів Оперативного штабу при Держекоінспекції проаналізувала всі діючі сьогодні в Україні методики, включаючи методики по розливам небезпечних речовин у морське середовище та впливу на морське біорізноманіття, які використовують непрямі методи (коефіцієнти), які на даний час не являються обґрунтованими, саме по цій причині склали наступні кроки:
  - Здійснити вихід у море для оцінки стану довкілля після перемоги, з використанням довоєнної діючої оцінки визначеної Євродирективою з морської природоохоронної стратегії та комплексної програми екологічного моніторингу
  - Це дасть можливість зрозуміти, ступінь впливу на морські еко-системи збройної агресії
- Повідомив, що на даний час експерти консультуються по принципам та методам оцінки збитків морському середовищу з турецькими експертами, для врахування максимальних показників та ефективності визначення впливу

Павло ГОЛЬДІН

- Проінформував про підвищену загибель дельфінів, найбільша кількість випадків документована у західній частині Чорного моря (Туреччина та Болгарія), продемонстрував графік кількості загиблих дельфінів по задокументованих фактах, який підтверджує істотне збільшення кількості загиблих дельфінів, починаючи з кінця лютого 2022 року (в середньому за кожну декаду березня фіксувалося по 30 випадків загибелі, а в травні-червні 2022 року середня кількість загиблих дельфінів за декаду складала від 70 до 120 одиниць)
- На даний час всього протягом збройної агресії на чорноморському узбережжі зафіксовано понад 900 випадків загибелі китоподібних, що вдвічі вище середнього показника по всіх районах спостережень, з них 124 випадку в Україні (переважно, на території Криму та на півдні Одеської області)
- Зафіксовані випадки по видам загибелі стосуються в основному виду дельфін звичайний та морська свиня (в Україні – це морська свиня, в Туреччині – звичайний дельфін)
- Також зафіксовано 35 випадків викидів живих китоподібних тварин, також зафіксовано випадки перебування дезорієнтованих дельфінів біля берега, які оговтуються та повертаються на глибину
- Проведені розтини загиблих тварин в трьох країнах (Україна, Туреччина та Болгарія), автором власноручно проведено розтини загиблих дельфінів в Україні

- Основні причини загибелі: інфекційні захворювання, акустичні травми (підводні та надводні вибухи, пуски ракет, радары субмарин), отруєння (ракетним пальним), стрес і відлякування від місць живлення та переміщення риби (погіршення оселищ)
- На даний час наявна статистика, відібрані зразки, проводяться лабораторні дослідження (патогістологічне та мікротомографічне) органів вуха на наявність ознак акустичних травм, заплановане спеціалізоване дослідження тканин головного мозку, зокрема слухового нерву, який може показати експресію генів, які активуються під час акустичної травми, в подальшому також можуть бути проведені токсикологічне та інші дослідження
- Для перевірки на наявність ознак довготривалості впливу і наслідків потрібно буде відбирати зразки і в подальшому, в тому числі для гормональних та токсикологічних досліджень, і фактично має завершитися новим авіаційним обліком (аналогічним проведеному у 2019 році), щоб визначити чисельність, зміни і визначити довготривалість вказаних змін

Інна ГЕРЯ

- Проінформувала присутніх про взаємну роботу Департаменту природо-заповідного фонду Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України з Держекоінспекцією в питанні розробки методики з оцінки збитків природно-заповідному фонду, яка була затверджена 29.11.2022 р. Міндовкілля
- Повідомила, що профільний Департамент Міндовкілля має такий план дій: звернення Департаменту до національних природних парків, які знаходяться на деокупованих територіях для забезпечення створення на місцях комісій з представників екологічних інспекцій, інших провідних державних наукових установ
- Зауважила, що при проведенні оцінки екологічних збитків на територіях національних природних парків є проблема розмінування і доступу до територій, які зазнали шкоди і руйнувань, тому процедура здійснення обрахунків шкоди є надто ускладнена, можливо, із залученням космічних знімків, залученням представників академії, що працює при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України
- Повідомила, що за попередньою інформацією, на окупованих територіях знаходяться 82 території Смарагдової мережі площею 1,9 млн.га, при цьому, за весь період збройної агресії зазнали впливу 160 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн.га, вказані цифри розраховані за допомогою картографічних знімків

Надія БАТЮК

- Проінформувала, що під час ведення господарської діяльності Підприємства при здійсненні післяпроектного моніторингу, в тому числі на територіях знаходження об'єктів Смарагдової мережі, було виявлено непоодинокі випадки впливу збройної агресії на території Смарагдової мережі
- Повідомила, що ДП «Біологічні ресурси України» було налагоджено комунікацію з секретаріатом Бернської конвенції в частині проведення представниками Підприємства оглядів та фіксації випадків екологічної шкоди об'єктам Смарагдової мережі на території України через те, що українська Смарагдова мережа є частиною

європейської Смарагдової мережі та становить міжнародну цінність. При цьому, секретаріатом Бернської конвенції було висловлено прохання до ДП щодо оформлення кількох випадків оцінки впливу збройної агресії на території Смарагдової мережі, зокрема з використанням рекомендацій групи експертів по природно-заповідних територіях, які були затверджені у 2018 році

- Проінформувала, що на наступному тижні запланований комплексний виїзд представників ДП «Біологічні ресурси України» та Держекоінспекції до Національного природного парку «Гетьманський» для фіксації екологічної шкоди заповідної території Смарагдової мережі, адже фіксація такої екологічної шкоди важлива не лише з точки зору екологічних збитків, але й з точки зору долучення до боротьби з агресором більшої кількості міжнародних організацій та для початку роботи над створенням програми з відновлення довкілля

Олександр КВАРТА

- Проінформував, що НПП Гетьманський межує з територією російської федерації, тому починаючи з 24.02.2022 р. на території парку відбувалися активні бойові дії, а частина парку була окупована російськими військами, в подальшому була деокупованою. Прикордонні ж території парку і зараз піддаються обстрілам.
- Повідомив, що після деокупації було виявлено наступні види заповідної екологічної шкоди: пошкодження ґрунтового покриву, вирви та воронки після вибухів, пошкодження насаджень і окремих дерев до ступеня припинення росту, пошкодження водно-болотних угідь обстрілами, що є найскладнішим для проведення обстеження і фіксації через непрохідність цих угідь, будівництво фортифікаційних споруд військовими, самовільні поруби, недоотримання еко-системних послуг, як на територіях, які передані національному парку у постійне користування, так і на територіях, які передані НПП без вилучення
- Повідомив, що факти вищезазначеної шкоди передані до Охтирського відділу Національної поліції України, на даний час вони внесені до ЄРДР за ознаками злочину передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України
- Повідомив, що однією з причин непроведення обстеження всієї території НПП Гетьманський є відсутність проведення спеціалістами з розмінування спеціальних заходів по відшукуванню вибухонебезпечних предметів, більшість території НПП є забрудненої вибухонебезпечними предметами

За результатами обговорених питань та пропозицій учасниками наради,

ВИРІШИЛИ:

1. Рекомендувати керівнику Держекоінспекції Ігорю ЗУБОВИЧУ направити лист-звернення до IMPEL про набуття членства в організації.
2. Рекомендувати координатору Робочої групи експертів Марку ЖЕЛЕЗНЯКУ встановити для кожної підгрупи експертів, які займаються розробкою проектів

методик, орієнтовні дати по підготовці таких проектів методик з оцінки збитків навколишньому природному середовищу.

3. Сформувати з числа представників Оперативного штабу при Держекоінспекції робочу групу представників для участі у спільному онлайн засіданні з міжнародними організаціями щодо розробки методик з оцінки екологічних збитків, яке заплановане на кінець січня 2023 р.
4. Рекомендувати керівнику Держекоінспекції Ігорю ЗУБОВИЧУ доручити відповідному підрозділу розробити порядок щотижневого/щодакданого отримання від територіальних органів Держекоінспекції фото/відео матеріалів наслідків екологічної шкоди (без геолокації, точної адреси та інших даних, що не підлягають розголошенню), зафіксованої за відповідний період для систематичного інформування національних та міжнародних партнерів і донорів України про наслідки екологічної шкоди у соціальних мережах (FB, Twitter).
5. Запропонувати Спеціалізованій екологічній прокуратурі Офісу генерального прокурора долучати інформаційні матеріали щодо впливу на довкілля збройної агресії (фото, табличні та інші матеріали) до формування місячного звіту Оперативного штабу.

Розглянути питання про переклад такого місячного звіту англійською мовою для можливості ознайомлення з ним більшої кількості міжнародних партнерів.

6. Організувати на базі Оперативного штабу Держекоінспекції робочу нараду осіб, відповідальних за медіа-напрямок у Держекоінспекції, Спеціалізованій екологічній прокуратурі, Офісі генерального прокурора, Комітеті ВРУ з питань екологічної політики та природокористування, інших органів та організацій, а також з числа представників громадськості для розробки дорожньої карти щодо залучення національних та міжнародних теле-радіо компаній (інформаційних каналів) до трансляції реальної картини екологічних наслідків та подій.
7. Звернутися до Міністерства оборони України та/або Збройних сил України щодо можливості створення спільних груп швидкого реагування для фіксації, в тому числі відео-фіксації за участю журналістів, випадків використання російськими військами заборонених снарядів, боєприпасів, які не лише істотно впливають на довкілля, але й є порушенням женецьких конвенцій. Наприклад, у випадках використання фосфорних бомб.

Створення груп може бути по основним напрямкам: Суми + Харків; Луганськ + Донецьк; Запоріжжя; Херсон + Миколаїв.

8. Долучити представника ДП «Біологічні ресурси України» до діяльності Оперативного штабу, забезпечити спільну комунікацію представників Штабу з Секретаріатом Бернської конвенції.
9. Звернутися до Національної гвардії України, Прикордонної служби України та Збройних сил України, особливо в частині екологічної шкоди морським ресурсам, щодо розробки механізму інформування вказаними органами Оперативного штабу при

Держекоінспекції та/або територіальних підрозділів Держекоінспекції про виявлені ними випадки екологічної шкоди.

10. Рекомендувати Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України розробити інструкцію щодо дій керівників національних природних парків, заповідників та інших установ, що управляють природоохоронними територіями з об'єктами Смарагдової мережі та водно-болотними угіддями, у разі нанесення екологічної шкоди таким об'єктам і територіям, інформувати відповідні правоохоронні органи, органи прокуратури та територіальні органи Держекоінспекції про нанесення шкоди таким охоронюваним об'єктам та територіям.
11. Рекомендувати Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України розробити графік спільних виїздів/оглядів пошкоджених внаслідок збройної агресії територій та об'єктів Смарагдової мережі за участю Держекоінспекції, Державного підприємства «Біологічні ресурси України» та Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України для забезпечення їх фіксації.
12. Звернутися до Міністерства охорони здоров'я України щодо долучення представників Міністерства або наукових установ у сфері охорони здоров'я до діяльності Оперативного штабу Держекоінспекції та Робочої групи експертів з щодо оцінки впливу на життя і здоров'я людини всіх випадків екологічної шкоди як при фіксації випадків екологічної шкоди, так і при розробці методик з оцінки збитків.
13. Рекомендувати координатору Робочої групи експертів Марку ЖЕЛЕЗНЯКУ опрацювати з керівниками підгруп Робочої групи експертів пропозиції щодо оцінки впливу на життя і здоров'я людей екологічної шкоди, відносно якої проводиться розробка проектів методик.

Інших зауважень та пропозицій не надходило.

Роботу розширеної наради Оперативного штабу при Державній екологічній інспекції України було завершено.

Керівник Оперативного штабу

Ігор ЗУБОВИЧ

**Головний координатор
Оперативного штабу**

Олена КРИВОРУЧКІНА

